

ФУТУРЫСТ З ОПЕРНАГА ТЭАТРА

Франтавік Міхаіл Чэпik эксперыментаву з аэражывапісам

— Ці ёсць у ката душа? — спыталі мы аднойчы ў маладога дыякана ў храме, куды зайшлі, каб набыць свечкі, бо набліжалася Радаўніца.

— Гасподзь сказаў: «Да изведед земля душу живу по роду, четвероногая и гады, и звери земли по роду. И бысть тако», — прамовіў дыякан і дадаў: — Душа ўсякай жывёліны кроў яго ёсць.

— Але кроў не вечная.

— Сапраўды, прырода душы кожнай жывёліны адрозніваецца ад прыроды душы чалавечай.

— Значыць, душа яе не трапляе ні ў рай, ні ў пекла, і калі наступіць Царства Нябеснае, яна не ўваскрэсне?

— У Святым Пісанні пра гэта нічога не сказана, — адказаў дыякан, вытрымаўшы доўгую паўзу. — Мы маем справу з тайнай, якая адкрыецца з прыходам Царства Нябеснага. Калі ж звярнуцца да выказванняў святых айцоў, то іх думкі на гэты конт разыходзяцца.

— Трэба было ў яго спытаць, у што ён верыць сам: у тое, што душы жывёл уваскрасаюць, ці ў тое, што пасля смерці становяцца зямлёю, — сказала Алеся, калі мы выйшлі з царквы.

— Навошта пытаць, — паціснуў плячыма я. — Веды ва ўсіх адны, а вера ў кожнага свая. У каго большая, а ў каго меншая, паколькі ўвесь час падвяргаецца сумненню. Што дасць нам яго вера і чым яна лепшая за нашу? Што дадуць нам вера ці нявер'е тысяч іншых людзей? Хіба яны паўплываюць на нашы перакананні? Які сэнс гаварыць пра душы жывёл з суседям-матэрыялістам, калі ён не верыць нават у існаванне ўласнай душы?

Мне падалося, што я амаль слова ў слова паўтарыў тое, што мне калісьці казалі сама Алеся, толькі ніяк не мог усомніць, калі, у якой сітуацыі, і некалькі хвілін мы ішлі дадому моўчкі. Так і не ўспомніўшы, я, быццам працягваючы нашу размову, думаў пра тое, што ўсё ў гэтым свеце адносна, у тым ліку чалавечая перавага над жывёламі. Вядома, ніводнае іншае стварэнне не валодае такім інтэлектам, як чалавек, але што даў гэты інтэлект людзям? Прымуся адмовіцца ад развязвання новых войнаў, дапамог знайсці сродак ад усіх хвароб? Зрабіў нас больш добрымі, справядлівымі? А што ён даў не самім людзям, а планеце, на якой мы жывём? Хіба дзякуючы яму яна стала больш даўгавечнай, больш прыдатнай для пражывання ўсім яе насельнікам за выключэннем чалавека? Мы лічым сябе вянцом прыроды, але за мільёны гадоў існавання чалавечтва са сваіх смяротных грахоў. Між тым, калі пагадзіцца, што ў жывёл таксама ёсць душы, нельга не прызнаць, што яны больш чыстыя і светлыя за чалавечыя, ім не вядомы ні сквапасць, ні ганарыстасць, ні зайздасць, а ўсё непрымальнае з пункту гледжання нашай маралі ў паводзінах жывёл працягваецца ад неабходнасці

выжывання, а не ад разбэшчанаці.

Пасля кароткай сустрэчы з дыяканам прайшло тры месяцы, але, як вядома, кожную размову нельга лічыць закончанай, пакуль хоць адзін з суразмоўцаў пра яе памятае, а кожнае слова, прамовленае ўслых, ужо належыць адначасова ўсім, хто яго пачуе, і ўсялякі можа забраць яго з сабою, як знойдзеную рэч. Таму ўсе гэтыя тры месяцы, разважаючы пра душы жывёл, мы нібы адчувалі прысутнасць у кватэры маладога святара.

«Ніколі жывёлы сваімі паводзінамі так не нагадваюць людзей, як у час хваробы», — напэўна, мог бы сказаць і ён праз некалькі дзён пасля таго, як мы пачалі ставіць Цішку кропельніцу. Мы падрыхтавалі плед, каб ухутаць у яго ката на выпадак, калі той пачне вырывацца. Але плед так і застаўся ў маіх руках. Цішка надзіва спакойна дазволіў Алесі пакласці сябе на прасавальную дошку і павярнуць на бок. Ён нерухома ляжаў, выцягнуўшы шыю і пазіраючы ў адну кропку на сцяне, ніяк не рэагуючы, пакуль Вераніка машынкай для стрыжкі галіла яму пярэдняю лапу, каб лепей бачыць, дзе знаходзіцца вена, а затым апрацоўвала спірт-там паголены ўчастак. Гэтак жа абякава ён паставіўся да Алесінага пшчотнага пгладжвання, і толькі насцярожана прыўзняў галаву, калі яму пачалі накладваць жгут. Вераніка ўзяла ў рукі катэтар, але як толькі паднесла яго да вены, я не вытрымаў і адварнуўся.

— Ціха, ціха, — некалькі разоў паўтарыла Алеся, і можна было падумаць, што яна звярталася да мяне. — Ну вось і ўсё, — у яе голасе пачулася палёгка, і мой позірк імгненна вярнуўся да ката.

Вераніка ўжо замацоўвала катэтар на лапе лейкапластырам. Затым яна ўставіла ў катэтар кропельніцу. Самае складанае было зроблена.

Цішка зноў пазіраў усё ў тую ж нябачную мне кропку. Лёгкім дотыкам рукі я пагладзіў яго па спіне. Цішка павярнуў галаву ў мой бок, і нашы позіркі сустрэліся. Нейкі час я не бачыў нічога, апроч яго сініх вачэй са звужанымі да тонкіх чорных шчылінак зрэнкамі пасярэдзіне, і мне нават здавалася, што я гляджу супраць сваёй волі, быццам і яго, і мае вочы сталі адным цэлым, і гэтым цэлым была бяздонная, але не бязмоўная глыбіня. Аднак яе мову я лавіў не на слых: яе адчувала кожная клетка маёй скуры; так, напэўна, адчуваюць жывёлы, калі глядзяць адно аднаму ў вочы. Не праз слых, а праз скуру да мяне даходзіла, што кот усё разумее і ведае лепш за мяне: ведае, што яго час на гэтай зямлі заканчваецца. І яго сённяшня пакарліваць — толькі каб дагдзіць нам, людзям, каб даць магчымасць нам паверыць у тое, што мы зрабілі ўсё, што маглі, а не ад спадзявання на выздараўленне.

Ад рэдакцыі. У гісторыі беларускага мастацтва хапае таямніц. Колькі вартых імёнаў застаецца ў цені, колькі схавана фактаў пра вядомых мастакоў, якія дазволілі б па-іншаму зірнуць на іх творчасць. Некаторыя з гэтых таямніц раскрывае для чытачоў «Звязды» ў сваёй аўтарскай рубрыцы мастацтвазнаўца, вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь Надзея УСАВА.

У год 75-годдзя Перамогі хочацца ўспомніць пра мастакоў-радавых вайны, сапраўдных франтавікоў. Такіх, як Міхаіл Піліпавіч Чэпik (1925—2000). Прайшло ўжо 20 гадоў з дня яго смерці, і здаецца, што цяпер яго мала хто памятае, акрамя некалькіх калекцыянераў, што прадбачліва купляюць яго творы.

Гэтага мастака амаль няма ў інтэрнэце, адсутнічаюць кнігі, альбомы пра яго, яго карцін не ўбачыць у экспазіцыях музеяў.

Вясковы хлопец, зямляк Васіля Быкава, народжаны ў вёсцы Залессе пад Лепелем на Віцебшчыне, нечакана апынуўся на ўзроўні самых наватарскіх пошукаў ХХ стагоддзя. Ён, нават не падазраючы пра аеориттура — аэражывапіс, аб пазнейшых шуканнях і маніфэсце другой хвалі італьянскіх футурыстаў, рабіў, па-сутнасці, тыя ж адкрыцці ў светабачанні, колеры і перспектыве.

Як хлапчук з беларускай глыбіні, са шматдзетнай сям'і з непісьменнай маці і дэспатычным бацькам здолеў прабіцца ў сталіцу, паступіць у Маскоўскае мастацкае вучылішча імя Калініна?

Спачатку сельскі настаўнік заўважыў, што хлопчык старанна перамалёўвае карцінкі з буквара, і купіў яму ў горадзе фарбы і алоўкі. А ў 1940 годзе Чэпik паехаў у Маскву з драўляным, пазбіваным з дошак, чамаданам, у да-



«Люда і Света».

У 1947 годзе ў будынку Опернага тэатра адкрылася Мінскае мастацкае вучылішча. Чэпik быў прыняты без экзаменаў і вучыўся ў выдатных педагогаў Льва Лейтмана і Валянціна Волкава.

Пра вайну ўспамінаў часта: шараговым пехацінцам правёў суткі ў балоце і «зарабіў» на ўсё жыццё хваробу лёгкіх і празмерную нервовасць.

Чэпik скончыў вучылішча ў 1951 годзе. Што гэта быў за выпуск, якія імёны! Міхаіл Савіцкі, Леанід Шчамялёў, Віктар Грамыка, Мацвей Басаў. Хто ваяваў, хто быў у канцлагеры... Розныя мастакі, і Чэпik роўны сярод іх. Тады не мог ён ведаць, увайшоўшы ў бу-

і вохаюць. У сям'і Чэпикаў, як у казцы «Пунсовая кветачка», нарадзіліся тры дачкі — Валянціна, Людміла і Святлана, — якіх мастак песціў, як мог. Яны таксама пасля сталі мастачкамі, бо ў доме заўсёды пахла фарбамі і ляжалі алоўкі.

Да Опернага тэатра прывязаўся душою. Калектыў мастацкіх майстэрняў быў маленькі і дружны, а Чэпика падабалася сумесная праца. Толькі вечарамі і ў выхадныя пісаў для сябе. Вядома, яго шанавалі не ўсе: акадэміі не сканчаў, а таўро тэатральнага мастака было адзнакай маргінальнасці. Ды і ўласна тэатральным мастаком ён не быў, выконваў чужыя эскізы — дыпламаваных мастакоў Мікалаева, Масленнікава, потым Лысіка. Аформіў сам толькі пару спектакляў. Але гэты вясковы ўраджэнец, які 35 гадоў прапрацаваў у тэатры, мог па двух тактах пазнаць любую оперу і балет, і жонку з яе чатырма класамі адукацыі прывучыў да оперы, ары з якіх яна ведала на памяць.

Фактычна, у гады сацыялістычнага рэалізма, у самы росквіт суролага стылю Чэпik быў інтуітыўны, але перакананы фармаліст — фавіст і футурыст — прыхільнік яркага адкрытага колеру і планетарнага бачання (хоць ні разу не лётаў на самалёце). Ён бы так сябе не назваў, вядома. Але для яго было важна не што пісаць, а як пісаць. Ён умеў выбраць нечаканы ракурс — часта з вышыні птушынага палёту. Колер быў яго стыхіяй, і мы не можам назваць у ХХ стагоддзі мастака, настолькі арганічнага ў сваім каляровым шаленстве. Чэпik стварыў свой вобраз Мінска. Рэальная шэрасць цагляных пяціпавярхоў і бетонных панэлек 1960-х ператварылася ў яго ў святочную феерыю Горада-мары. Няўжо гэта савецкі Мінск? — задаеш сабе пытанне, разглядаючы яго гуашы (ён як тэатральны мастак любіў гэтую тэхніку).

У апошнія гады, у суровыя 1990-я, яго мучылі наступствы ваеннай кантузіі. Найлепшыя яго карціны за бесцань скупілі італьянскія галерысты. Даводзілася нават зарабляць, распісваючы яйкі і матрошкі. Ён стаў нелюдзімы і змрочны.

Мастак не дажыў да свайго 75-годдзя і персанальнай выстаўкі ў Палацы мастацтваў. У 2002 годзе, ужо пасля яго смерці, гэтая выстаўка стала адкрыццём для многіх калег.

Надзея УСАВА.



«Зіма, сыходзь».

матканых штанах — старшыня калгаса даў грошай на чыгуначны квіток.

З Масквы адправілі назад, казалі памалываць з натуры: кароў, дамы — усё, што бачыў. Год маляваў — і паступіў. Начавіў у кладоўцы на тапчане ў вяртаўніцы вучылішча, якая яго пашкадавала. Падпрацоўваў, як мог. Мянуска ў яго была «Мастак», так сябе называў па-беларуску, пакуль не навучыўся гаварыць па-руску. У 1943 годзе быў прызваны ў армію, ваяваў стралком на 3-м Украінскім фронце, браў Будапешт, скончыў вайну пад Веннай. Выратавала кантузія — перавялі ў шпіталь санітарам, і праз два гады пасля заканчэння вайны ён вярнуўся на радзіму. На трох яго братоў маці атрымала пахаванкі.

дынак Опернага тэатра ў 1947 годзе, што той стане яго другім домам яшчэ на 35 гадоў. Міхаіл Чэпik быў прыняты на работу мастаком-дэкаратарам. На фотаздымках ён — з гітарай, кучаравы і худы, але начыста пазбаўлены ўсялякай багемнасці.

Звычайнае знаёмства на вуліцы з прастай, мілай цемнавокай дзяўчынай перарасло ў глыбокае пачуццё, якому ён быў верны ўсё жыццё. Тася, яго выбранніца, адседзела тры гады ў лагеры ў Прымор'і за тое, што збегла з тэкстыльнага камбіната пад Масквой, дзе былі невыносныя ўмовы. Працавала ў атэльэ і выдатна шыла ўручную, без машынкі — як парыжская краўчыца. Бывае, сшые сабе сукенку, апране, актрысы тэатра абступяць яе